

De Standaard, 8 december 2017

KAREN BILLIET

Iedereen is een personage

De vos staat in verschillende culturen symbool voor sluwheid en verraad, maar voor de Russische schrijver Boris Pilnjak was het de god van de schrijvers. In haar nieuwe boek *De vos* vindt Dubravka Ugresic dat een logische keuze: 'In de meeste mythen en sprookjes wordt de vos in verband gebracht met een "verdachte" manier van doen, hij komt in moeilijkheden en lijkt een geboren verliezer'. Het dier verkiest afgelegen plekken en is gedoemd tot een eenzaam bestaan. De vos trippelt daarom door de zes delen van dit boek, dat verslag uitbrengt van de penibele omstandigheden waarin schrijvers vaak moeten leven.

Ugresic put daarbij rijkelijk uit eigen ervaringen. De schrijfster groeide op in het voormalige Joegoslavië, maar verzette zich fel tegen de partijen die een burgeroorlog ontketenden. Sinds de jaren 90 woont ze in ballingschap in Amsterdam. In die periode verscheen haar ophefmakende essaybundel *De cultuur van leugens*, waarin ze vlijmscherp beschrijft hoe nationalisme een samenleving vergiftigt. Haar standpunten maken haar tot vandaag weinig geliefd in haar thuisland. In *De vos* vertelt ze waarom ze niet meer in Kroatië wil wonen: wat heeft ze nog te zoeken in een land waar boekhandels haar boeken weigerden, recensenten haar doodzwegen en vrienden dat stilzwijgend lieten gebeuren? Sindsdien schreef Ugresic haar herinneringen aan het oude Joegoslavië neer in *Museum van onvoorwaardelijke overgave* en beschreef ze het lot van de getraumatiseerde balling in *Ministerie van pijn*.

Ontmijnen

In een van de aangrijpendste hoofdstukken van *De vos* reist Ugresic terug naar Kroatië. Ze ontmoet er de voormalige jurist Bojan. Terwijl veel advocaten zich na de oorlog verrijkten met de verdediging van oorlogsmisdadigers, ging hij als ontmijner werken. In de Kroatische bossen zijn sinds het conflict immers tienduizenden mijnen achtergebleven. Het idealisme van Bojan loopt fataal af. Zijn verhaal overtuigt Ugresic er nogmaals van: 'Degenen die het verval probeerden te stoppen werden vertrapt.'

Haar woede over het 'tuig en geboefte' dat de plak zwaait in haar uiteengereten vaderland, is maar een van de vele thema's in het boek. Centraal staat de vraag hoe verhalen ontstaan. Ugresic zet daarmee een zoektocht verder van Boris Pilnjak, de Russische schrijver over wie ze ooit een doctoraalscriptie begon. Ze wijdt ook twee hoofdstukken aan de volstrekt vergeten Dojvber Levin, die deel uitmaakte van de avant-gardebeweging rond Daniil Charms. Pilnjak werd slachtoffer van de zuiveringen van Stalin. Levin zou omgekomen zijn tijdens het beleg van Leningrad in 1941. Van hun leven en werk bleven weinig sporen over. Ugresic herinnert zich hoe er tijdens haar studies in Moskou in de jaren 70 jacht werd gemaakt op ooggetuigen die de uitgeroeide avant-gardekunstwereld weer tot leven konden wekken. Zelf praatte ze met nabestaanden en onderzoekers die naarstig proberen om Pilnjak en Levin uit de vergetelheid te halen. Hoewel ze de feiten willen weergeven, slaat ook bij hen de verbeelding toe.

Dat fascineert Ugresic: het moment waarop feiten omslaan in verhalen. Iedereen die ze ontmoet, maakt een personage van zichzelf. Of het nu de weduwe van Levin is die over de nalatenschap van haar man waakt, de poetsvrouw die hardnekkig gelooft dat ze een succesvolle straatartieste is of de jonge schrijfster die zorgvuldig haar imago boetseert op sociale media. Misschien wordt *De vos* daarom uitdrukkelijk een roman genoemd, hoewel het boek eerder leest als een verzameling essays.

Googelen

Dat ook schrijvers als echte celebrity's een verhaal over zichzelf creëren, baart Ugresic zorgen. Het maakt dat ze zich weinig thuis voelt in de huidige literaire wereld. Dat thema neemt de meeste plaats in het boek in. We volgen haar op congressen en literaire tournees. Met veel humor en relativiseringsvermogen deelt ze pijnlijke situaties. Organisatoren betalen haar steevast te weinig en halen hun inleidingen klakkeloos van Wikipedia. Studenten verwarren haar met een collega, waarop ze hen

toebijt: 'Lieve hemel, jullie zagen mijn naam toch? Die stond levensgroot op dat scherm geprojecteerd! Jullie hadden me ook kunnen googelen'. Die luiheid ziet ze ook bij de lezers. Haar nichtje probeert ze te overtuigen om sprookjes te lezen, maar het kind verkiest 'een variant vol glitter en glamour' op televisie. Tijdens een bezoek aan een peperdure schrijversopleiding in Turijn ontmoet ze aspirant-schrijvers die liever sporten dan boeken lezen.

Zo haalt Ugresic uiteenlopende zaken aan waarover ze zich zorgen maakt. Je moet geen literaire professional zijn om te kunnen volgen. Ze maakt haar betoog uiterst toegankelijk met persoonlijke herinneringen en spannende anekdotes. Dat maakt haar niet alleen een scherpe denker maar ook een goede verteller. Het soepele taalgebruik van haar vaste vertaler Roel Schuyt maakt *De vos* al helemaal een plezier om te lezen.